
U ovom dijelu želim objasniti okruženje u kojem je funkcionisala privreda Crne Gore u 2002. godini i konstelaciju političko ekonomskih faktora koji su uticali na kretanja na mikro i makro nivou.

Poslije par godina sa krupnim reformskim zahvatima, 2002. godinu možemo ocjeniti kao godinu u kojoj su trendovi počeli da se stabilizuju, uprkos mnogim faktorima koji i dalje imaju nepovoljan uticaj na opštu stabilnost.

Tranzicioni proces koji se već par godina sprovodi u Crnoj Gori, u 2002. je kao rezultat imao euro, koji je okosnica čitavog ekonomskog sistema u Crnoj Gori, kao zvanično sredstvo plaćanja i učešće privatne svojine u bivšem državnom kapitalu preko 60%.

2002. g. karakterišu i intenzivni događaji na političkoj sceni koji su izazivali disturbance u ekonomskim kretanjima.

U 2002. se još uvijek ne bilježi značajan rast pokazatelja proizvodnje, ali se kretanje cijena stabilizovalo i zabilježena je jednocifrena inflacija poslije više od dvadeset pet godina. U 2002. su zabilježeni deficiti u Budžetu i platnom bilansu, koji su, pored poremećaja u realnoj sferi, i dalje osnovni izvor makroekonomskih neravnoteža.

Ključne reformske aktivnosti su sprovedene u slijedećim oblastima:

Monetarna reforma je nastavljenja putem dogradnje regulatornog okvira, rehabilitacije najveće banke i otpočinajjem procesa njene privatizacije. U 2002. izvršena je euro konverzija i započet proces transformacije platnog prometa u zemlji. U okviru reforme finansijskog sektora, intezivno je radeno na reformi penzijskog osiguranja i pripremljen je nacrt novog zakona.

Privatizacija je intezivirana kroz završetak masovne vaučerske privatizacije, prodaju većinskog paketa akcija kompanije za distribuciju nafte "Jugopetrol" Kotor, kao i prodaju nekoliko hotela starnim investitorima. Po osnovu privatizacije ovih preduzeća i hotela ostvaren je prihod od 68 miliona eura i planirane nove investicije od 52 miliona eura.

Fiskalna reforma je nastavljena kroz uvođenje sistema Trezora i donošenje seta poreskih zakona, među kojima je osnovni Zakon o porezu na dodatu vrijednost čija primjena počinje u 2003. godini.

Carinski zakon je modernizovan početkom 2002., i radi se na modernizaciji carinskog sistema.

Razvoj finansijska tržišta je nastavljen kroz postepeno oživljavanje trgovine na berzama, i razvojem funkcija CDA.

Izgradnja biznis okruženja je nastavljena kroz donošenje regulative koja stimulatивно utiče na razvoj preduzetništva. Usvojen je zakon o zalozi kao sredstvu obezbjeđivanja potraživanja.

Iako je do sada dosta urađeno u implementaciji reformi, sadašnju situaciju karakteriše bruto domaći proizvod na znatno nižem nivou nego krajem osamdesetih, visoka stopa nezaposlenosti, visok budžetski deficit i značajno učešće sive ekonomije. Makroekonomski pokazatelji upravo upućuju na neophodnost dalji reformi.

Pregled osnovnih makroekonomskih trendova dat je u tabeli.

Tabela 1.

Pregled makroekonomskih pokazatelja za Crnu Goru

Makroekonomski pokazatelji	2001	2002
BDP (mil eur)	1,049	1,221
BDP stopa realnog rasta		0.84
Stanovništvo	661,600	666,581
BDP po glavi stanovnika	1,586	1,832
Inflacija	28,0%	9,4%
Broj zaposlenih		215,546
Stopa nezaposlenosti	24,0%	23,25%
Broj penzionera	85,849	88,301
Bilans plaćanja	-112	-40
Strane direktne investicije		75
Strana pomoć	62	36
Budžetski deficit	17	32
M 1		438
štednja (mil eur)	5,8	16,8
Siva ekonomija	40%	30%

Bruto domaći proizvod (GDP) je u 2002. procenjen na 1.221 milion eura i ostvaren je rast od oko 0,9% u odnosu na 2001. godinu, kada je iznosio 1.049¹⁾ miliona eura. U 2002. je došlo do nešto manjeg rasta BDP nego u 2001. godini. Osnovni uzrok smanjenje investicione aktivnosti u 2002. je bila nestabilnost na političkoj sceni. Kao generalna ocjena se može dati da je BDP na 77,5% nivoa BDP iz 1990. godine.

Industrijska proizvodnja je u 2002. g. zabilježila rast od 0,6% u odnosu na 2001. g., međutim u odnosu na 2000 je 98,7% i u odnosu na 1990 je na 58,6%. Dominantan uticaj na indeks industrijske proizvodnje je imala proizvodnja električne energije koje je zbog vremenskih prilika u 2002., bila za 7% manja nego u 2001. godini.

U 2002. godini je zabilježena inflacija od 9,4% i znatno je niža nego prethodnih godina. Jednociфrena inflacija u Crnoj Gori je poslednji put zabilježena u 1976. godini. Monetarna reforma je prave efekte pokazala tek u 2002. g., jer su prethodnih godina bili neutralisani efektima liberalizacije cijena i cijenom ekonomskih reformi. U Crnoj Gori se sada oko 95% cijena slobodno formira. Pod državnom kontrolom su još uvijek cijene struje i nekih naftnih derivata.

Ne postoje izvjesni podaci o broju zaposlenih u Crnoj Gori. Za kretanje stope nezaposlenosti se rade procjene. Postoje dva izvora podataka: RZS sa zvaničnim brojem zaposlenih koji je u 2002. opao za 0,3% u odnosu na 2001. Prosječan broj zaposlenih shodno zvanično prijavljenim je iznosio 113.775. Prema podacima zavoda za zapošljavanje prosječan broj nezaposlenih 80.582 i niži je za 1,2% nego u 2001. godini. Ukoliko se uzmu u obzir podaci o zaposlenim u privatnom sektoru na osnovu ankete koja se sprovodi dva put godišnje u Crnoj Gori je oko 177.000 ljudi zaposleno. Ukoliko se uzmu u obzir i nalazi na osnovu istraživanja Instituta za strateške studije o prihodima stanovništva, u Crnoj Gori je zaposleno oko 215.546 ljudi. U ovaj broj su uključeni i oni koji rade sa skraćenim vremenom, u neformalnom sektoru i sl.

U 2002. je na osnovu podataka o euro konverziji precizno utvrđena novčana masa. Procjena gotovine se revidira na godišnjem nivou na osnovu podataka o bilansu plaćanja i budžetu. Tokom 2002. procjena gotovine je držana na nivou od 310 miliona eura i ona ima dominantno učešće u novčanoj masi, što je i karakteristika tranzicionih ekonomija. Tokom 2002. ukupni depoziti po vidjenju su se kretali oko 211 miliona eura, a depoziti uključeni u novčanu masu oko 138 miliona eura. Prosječni depoziti po videnju su u porastu poslednjih godina, od 140 miliona eura u 1999. g.²⁾ do 233 miliona eura u

1) U 2002. je bruto domći proizvod u Crnoj Gori prvi put procenjen po SNA metodologiji, umjesto metodologije materijalnih bilansa koja je kao osnovni agregat imala društveni proizvod. U 2002. je urađena procjena BDP za 2001., kao i projekcije za 2002. godinu. U ovaj agregat je uključena i vrijednost usluga koja nije uključena u DP. U procjenu BDP nije uključena procjena neformalnog sektora.

2) U 1999. godini je bio veći broj banaka i klasifikacija je bila po drugom sistemu.

2002. g. štednja je takode značajno porasla, sa oko 2,5 miliona krajem 2000. g. na 16,8 miliona eura krajem 2002. g.

Deficit tekućeg računa u 2002. g. je iznosio oko 160 miliona dolara i na nivou je 13% bruto domaćeg proizvoda. Deficit tekućeg računa se finansira iz priliva na kapitalnom i finansijskom računu, na kojem je u 2002. ostvareno 120 miliona dolara priliva, tako da deficit platnog bilansa iznosi oko 40 milioan dolara ili 3 % bruto domaćeg proizvoda.

Spoljni javni dug Crne Gore još uvijek nije definisan, zbog neraščišćenih odnosa između Srbije i Crne Gore. Prema preliminarnim procjenama iznosi oko 512 miliona eura (prije konačnog raščišćavanja odnosa sa Srbijom), što predstavlja 42% bruto domaćeg proizvoda. U 2002. g. nije bilo novog kreditnog zaduživanja Crne Gore.

Budžetski deficit shodno procjenama međunarodnog monetarnog fonda, prije strane pomoći iznosi 63 miliona eura, a uključujući stranu pomoć 39 miliona eura.

Ukupan promet hartijama od vrijednosti u 2002. godini je iznosio oko 100 miliona eura, od čega je oko 60 miliona eura prometa državnim zapisima, oko 15 miliona promet na berzama i 30 miliona razmjena hartija od vrijednosti između investicionih fondova i pokloni hartija od vrijednosti.

Učešće sive ekonomije, i pored mjera za suzbijanje sive ekonomije koje su dale prve rezultate, je na nivou od oko 30%, tako da utiče na sve prezentirane makro pokazatelje, koji se uglavnom baziraju na zvaničnoj statistici.

U 2002. je potpisana Ustavna povelja o novoj državnoj zajednici Srbije i Crne Gore, kojom se predviđa usaglašavanje ekonomskih sistema Crne Gore i Srbije oko slobode protoka robe, usluga i kapitala. Ovo podrazumjeva promjenu prije svega carinskih stopa, kao i usaglašavanje regulative u drugim oblastima.

U sledećim poglavljima je data detaljna analiza ekonomske situacije u Crnoj Gori koju je uradio Sektor na istraživanja i statistiku, na osnovu podataka Centralne banke, Republičkog zavoda za statistiku, ISSP i procjena.

U prvom poglavlju je prezentiran makroekonomski model za Crnu Goru, koji je napravljen u saradnji Centralne banke, Ministarstva finansija, Instituta za strateške studije i prognoze, savjetnika USAID, Republičkog Zavoda za statistiku i Sekretarijata za razvoj. Na osnovu modela i ostvarenih makropokazatelja u 2002. urađena je i projekcija pokazatelja za naredne 4 godine.

U izvještaju su obrađena osnovna kretanja u relanoj, monetarnoj, fiskalnoj i eksternoj sferi u Crnoj Gori u 2002. godini, na bazi raspoloživih podataka i procjena, kao i pregled najvažnijih događaja u 2002. u Crnoj Gori i rezime međunarodnih makroekonomskih kretanja.

Iskoristiću ovu priliku da se zahvalim osoblju Sektora za istraživanja i statistiku Centralne banke Crne Gore na predanom i napornom radu koji je rezultirao ovim materijalom.

Materijal predstavlja viđenje Centralne banke o kretanjima ostavrenim u 2002., i nadamo se da će biti od koristi čitaocima, a spremni smo da prihvatimo sve sugestije u cilju poboljšanja budućih materijala koje ćemo pripremati.

Dragana Ostojić

Glavni ekonomista